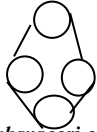

**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: KEI NA VEIVAVAKOSO LOTU VAKARISITO**

Tiseba 16, 2018 Tadu mai ni Turaga ko Jisu:III [Adent III]: Nodai naki meda veikilai dina sara [bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou ni noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegu-cegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni yukea na noda veikilai vinaka.

Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

A. Sefanaia 3:14-20: *Era sa dau vakabibitaka ka lomavata na parofita ena nodrai tukutuku ko ya, me yaco na loma ni Kalou ena veika bula kece e vuravura, kei na bibi ni bula ni tamata me savasava ka dodonu Vua na Kalou. Ogo na dodonu va- Kalou me vakalesui tale mai na Nona Lewa. Sa vakatokai na gauna vakaoqo me Siga ni Lewa, se Siga i Jiova [1:7,14,etc Judgement Day]. E sega soti ni levu na gauna mera dau tukuna kina na veika me baleti ira, se nai talanoa me baleta na nodra bula; ia na nodrai naki bibi ga mera dautukuna ka vakayacora na loma ni Kalou. Sa dina sara na veivosa e cake me baleti Sefanaia. Eda kilai koya ga vakatikina, me vaka e laurai ena 1:1, ka kainaki kina ni yacana ko Sefanaia, ka kenai balebale ena vosa vakaIperiu na ‘vunitaka na Kalou,’ se ‘Kalou a vunitaki Koya.’ Ko Sefanaia e kawa vakatui ka makubui Esekaia vakarua. Ko Esekaia nai otioi ni dua vei ira na tui vinaka mai Juta, [Aisea 36-39]. Era vuki tani na Isireli ka qarava na kalou tani ka okati kina na nodra a vakacabora na luve ni tui me nodrai madali. Ea rairai ni a ‘vunitaki’ Sefanaia ko tinana me kua ni vakamatei me i madrali. Se ea ‘vunitaki’ koya na Kalou baleta ga ni sa tu oti edua na Nonai naki me baleti koya me vakataki Jeremaia. Ea sega ni gauna vinaka na veiliutaki nei Manasa na Tui [697 BC/BCE], ka vaka kina ko Amoni; ka tarava sara mai na gauna vinaka ni veiliutaki nei Josaia, [640 BC/BCE, ea tekivu me Tui kina]. Ko Josaia ea kunea tale na Vunau ena Vale ni Soro ena yabaki 622 BC/BCE; ka yavutaka mai kina na cakacaka ni veivakavou. Ea donuya na gauna ni nona vunau ko Sefanaia [640-621 BC/BCE], ka vakabibitaka na nodra veisau na tamata me vaka era sa vakatautaukenitaki ira ena nodrai vakarau ca. Sa matata eke ni gauna ni parofisai nei Sefanaia ea veidonumaki kei na gauna nei Josaia na tui gone.*

I. Sefanaia 3:14-20: Nai vola oqo ea vakaraitaka na nodrai nuinui na Juta [kei Isireli], ko ya ena nodra a qai kauta mai nai Vunau ni Kalou ena kena a kune tale ena Valenisoro, ka sa muria mai e dua na gauna vinaka, ko ya na ‘siga i Jiova’ [1:7]. Sa na vakalesuya tale mai na Kalou na gauna ni nodra na qaqa mai na nodra meca, kei na gauna ni lewa dodonu kei na veivakacaucautaki, se na nodra vakavinavinaka Vua na Kalou. Ia ni yaco mai na ‘siga i Jiova’ era na lewai kina ko ira era sega ni dina Vua na Kalou, ka okati kina ko Juta kei ira na kai matanitu tani. Era na calata na Juta na cudru oqo kevaka era talairawarawa ka vakarorogo Vua na Kalou, [2:3]; ‘Me vakanamata vei Jiova na tamata yalomalumalumu kece ni vanua, oi kemuni sa dau talairawarawa ki na Nonai vakaro. Ni cakava na ka dodonu ka vakamalumulumutaki kemuni ena matai Jiova; de o na qai calata nai totogi ena siga sa vakaraitaka kina ko Jiova na Nona cudru.’ **II.** Na tikina 14-20, sa vakaraitaka na vakanuinui ni Nona na Lako mai na Turaga, ka sa tekivu na Nona sereka na ligana kaukauwa na Kalou ena Nona liutaki ira na Nona tamata. Ena sereki ira na Juta [kei Isireli], mai vei ira na nodra meca era wavoliti ira *ka na lako mai na Kalou me bula vata kei ira na Nona tamata.* Oqo na veivakadeitaki ka na solia nai nuinui, na reki kei na marau. Ia, nai valavalaca ga ena tagutuvi se tawasei ira mai Vua na Kalou, ka ra na lesu tale ena rarawa kei na tagi. Ia ni ra kabiti Jiova ena lesu tale mai vei ira na tamata na reki kei na marau. **III.** E rua na vakasama bibi me baleta na ‘Siga ko ya,’ se na Siga i Jiova [16-17]: 1. Ena yaco mai na Siga ni Veilewai e vuravura taucoko ni da sa na mate kece sara; ka sa salavata oqo kei na Lesu vakarua mai ni Turaga, [Maciu 24:29 cf Sefanaia 1:15]; 2. Na Siga ni Veilewai ena taumada vei ira na tamata ni Kalou ka qai muri ki vuravura raraba, [I Pita 4:17]. Sa vakamatatataka ko Sefanaia na Nona vakabibitaka na Kalou me ra dodonu ka savasava na Nona matatamata [discipline life], mera kakua sara ni yalolailai, se vakasuka. Sa ka bibi sara na bula vakaivakarau va-Kalou. **IV.** Na 18-20: meda muria na Kalou, ka vakarorogo ki na Nona Vosa, ka na rekitaki na Kalou ena noda lagasere Vua. Ke ko gadreva na reki kei na marau, mo toro mai Vua nai Vurevure ni reki kei na marau, vakabauti Koya na Kalou ka talairawarawa Vua. Na reki kei na rokova na Kalou sa sega ni baleta ni sai tavi ni tamata se nai tavi vakalotu, ia sa vu ga mai na yalo sa vakila ka gadreva dina me rekitaka na talei ni Nona veivakabulai, veivagalalataki kei na Nona vinaka na Kalou. **V.** Rua na

vakasama bibi: *Dua: Na vakasama ni vola i Sefanaia e salavata kei nai Vakatakila enai VTV. Rua: Sa digitaki nai vaqa ogo me baleta na vakavakarau ena Siga ni Sucu kei na Nona Lesu Vakarua mai na Turaga ko Jisu...me tiko ena noda vakasama kei na noda masulaka.*

B. Ai Vakamacala me baleti Aisea [sega na Same]: *Ogo na nonai vola na parofita rogo, dokai ko Aisea na luvei Emosi, ea volai mai Jerusalem, ka kenai naki me kaciva na matanitu ko Juta me lesu tale vua na Kalou . Sa vakaraitaka na veivakabulai ni Kalou mai Vua na Mesaia. Nai voa e rawa n wasei vaka 2:matai: 1-39, a uta Penijamini,vakatokai me Juta ka tomana na kawa ni tui ko Tevita] kei Isireli [matanitu ena vualiku –northern kingdom e tini na yavusa, matai ni kena tui ni sa tawase, na turaga ni valu ko Jeropoama] kei na veivanua volekata mera veivutuni ka lesu Vua na Kalou. Nai karua ni Aisea, 40-66, ea volai ni rauta na 681 BC/BCE, ko ya ni voleka ni oti nona bula. Ea volai talega mai Jerusalem. E rawa talega me wasei vakatolu: 1-39; 40-55 kei na 56-66, na i katolu ni Aisea [Trito Isaiah], na lesu mai na kauvakabobula. Sa vakabibitaka na Nona veivosoti na Kalou, kei nai nuinui ka sa mai vakavatukanataki ena Nona veivakalougataki kei na Nona veivakabulai na Mesaia. Ea parofisai tiko ena loma ni 60 na yabaki, e tekivu ena nodra taleitaki koya na tamata, ia ni sa tonotonomata nona vosa, era sa cati koya sara; a nanumi ni a vakamatei koya na Tui ko Manasa. Meda dikeva mada eso na vakasama bibi baleti Aisea: 1. Erau parofisai vata ko Aisea [vakaIperiu ‘Yahweh is salvation’ se ‘Na Kalou na Vu ni bula’ se ‘na Kalou na Vu ni Veivakabulai’], kei Maika. Ea parofisai e Jerusalem, ka sa macala ni a kawa talega vakatui ko Aisea. Eso na parofisai e kune enai vola nei Aisea e kune talega vei Maika, me vaka ni rau gauna vata; ko Maika ena taudaku ni koro levu ko Jerusalem. 2. Nai vola nei Aisea ea kune enai binibini vola mai na veidelana ena Waitui Mate [Dead Sea Scrolls, e rairai ea volai ena 100 BC/BCE, ka makawa sara mai na kena e vakadewataki kina nai VTM vakavavalagi [Revised Standard Version], ko ya ena 900 AD/ACE, ia e lailai sara na duidui e kune kina. 3. Nai VT e sega ni volai me vakawase ka vakatikina [me vaka na wase 40: tikina e 21-31] me vaka eda raica enai VTM kei nai VTV, ogo na ka vou ga era bulia ka vakacuruma ko ira na Dau ni VT ka sa vakayalia kina na taladrodoro ni noda wilika. Na Aisea e 66 na kena wase [tautauvata kei na 66 nai vola enai VTM kei VTV], sa rua na kenai wasewase levu me 39 [1-39] na wase kei na 27 [40-66] na wase [VTM 39 nai vola, VTV 27 nai vola]. Sa talei ogo ni matai ni 39 na wase e tukuna vakalekaleka nai VTM taucoko, kei na 27 na wase e tukuna nai tukutuku vinaka ni VTV. Na wase 40 sa tekivu kina na domo mai veikau, ‘Dou caramaka na sala i Jiova...’ [40:3ff; 49:11ff], na vosa ka vakayagataka ko Joni na Dauveipapitaisotaki. Sa tukuna na Dauveiqaravi [Nai Vakabula Daurarawa-Suffering Servant, ka lumuti ena Yalo Tabu [52:13ff], ka sucu [49:5ff], mate ena vukuda na tamata, ka vakaturi cake tale mai na mate [52-53]. Tarava na noda vakaroti na tamata vakabauta “Meda sai vakadinadina me yacova nai yalayala kei vuravura” [62,63,65]. Sa la’ki tini ena Nona kaya na Kalou, ni sa vakavouya na ka kecega na “lomalagi vou kei na vuravura vou” [65:17;66: 22].*

I. Aisea 12:2-6 Oqo e dua na Sere ni Nona vakacaucautaki na Kalou, ka laurai ena 6 ga na tikina. Na veitikina oqo sa vakaraitaka vakamatata na reki kei na marau ni tamata era vakabauta na Kalou ena nodra vakavinavinaka Vua. Ea parofisaitaka ko Aisea ena Sere oqo nai Nuinui vou ena Nona lako mai ko ya na Turaga ko Jisu. Meda vakacaucautaka ka vakavinavinakataka na Kalou mai na vuniyaloda, ka tukuna yani ki vuravura raraba me kilai talega nai tukutuku taleitaki ni Nona Lako mai na Kalou. Sa cecere sara na Kalou oqo, baleta ni sa mai tiko vata kei ira, se kei keda na tamata [Imanueli, raica na Maciu 1:23]. Na Nona cudru na Kalou ena Nona vakatavulica na tamata e sega ni tawamudu, ia sa na lesu tale mai ka na mai solia vei keda na tamata na reki dina. II. E taleitaki nida raica enai vola oqo nai tukutuku sei vakarau ni Nona veivakatavulici na Kalou, ka laurai ena veivosa vakaoqo: ‘cudruvi au e liu,’ ‘sa takali yani na Nomuni cudru’ ‘ka sega na rere,’ ‘sa qai takali tani na Nomuni cudru,’ ‘vakararavi vei Jiova,’ se ‘ni sa vakacegui au,’ ‘takiva ena reki na mataniwai ni bula,’ ‘reki kei na marau, ka salavata kei na veivakacaucautaki kei na vakavinavinaka.’ *Mo raica na veivosa e cake ka veitalanoataka, se vulica na kedrai balebale.* III. Na wase 12 sa dusia na nona vakatavulici ira na Isireli ko Aisea ni ra sotava na leqa kei na rarawa, ka sa tarava mai na reki, na marau, na vakavinavinaka kei na nodra vakacaucautaka na Kalou, ko ‘Ja Jiova,’ [v.3: Yah Yahweh se ‘Yah,’ ‘Lord’ ‘Turaga,’ ‘Yahweh’ Jiova], o Koya sa solia, sa [ena gauna sara ga oqo] solia na ka ena gauna vinaka.

C. Ai Vakamacalalekaleka me baleti Filipai: *Nai vola nei Paula ka salavata kina kei rau ko Timoci kei Sailasa enai karua ni nonai lakolako ni kaulotu [Cakacaka 16-18]. Sa macala ni vola oqo e dua vei ira nai vola ea volai ena gauna ni nona tiko vakavesu [Filipai 1:12-26], ia eda kila ni tolu na koro e rawa ni a volai mai kina, ko Sisaria, Efeso se ko Roma; ea rairai volai ni rauta na 51 AD/ACE. I. Na koro ko Filipai e dua na koro toka vakamatau me dauisotasota ni tamata, ka semati rau ko Esia kei Urope. Na yaca ni koro makawa ko Crenidus se Datum, na vanua e kune kina na koula...sa rauta me a valuta ko Alikisada na tamai Filipe. Ea veisautaka na yacana ko Alikisada na Kalevu me vakayaca vei tamana ko Filipe [ki na Filipai]. Oqo na vanua vaka Masitonia, na yasayasa vaka Urope, ea tekivu kina ko Paula me vunautaka nai Tukutuku Vinaka. E koro kilai levu na koro ko Filipai, na koro ni nodra vakacegu na sotia ni Roma ka vakayagataki kina na vosa vakaRoma. II. Na koro oqo ea talai kina ko Paula [vata kei rau ko Timoci kei Sailasa], ena Nona raivotu mai vua na Kalou; sa biuti Esia kina ka tekivu yani nai lakolako ki Urope [Cakacaka 16:1ff]. Nai matai ni marama me veisau ki na Lotu VaKarisito mai Urope ko Litia [Cakacaka 16:11-13], o koya*

ea ciqomi Paula kei na rau na nonai tokani ena nona vale, ea la'ki tomani kina na veiqaravi ni veivakatisaipelitaki. Na lotu ea tekivu ga e bati ni wai, ea tete yani me dua nai vavakoso levu, ea vakadeitaki kina na Lotu VaKarisito. Me vaka na veivavakoso eso e tauyavutaka ko Paula, sa dau tu talega eso na leqa kei na cala ni kena vakadewataki nai Tukutuku Vinaka e vunautaka ko Paula kei ira na nonai lawalawa. 1. Eso era sa tekivu me vakabauti Jisu Karisito, ka ra nanuma ni dodonu mera muria vinaka na Lawai Mosese, me qai taucoko kina na nodra vakabulai se vakabauta. E vakabibitaka ko Paula ni ko ira era sa vakabulai ena yacai Jisu mera kakua sara ni bula vakataka na koli [3:2-11]. Sa vakadeitaka ga mera taura matua na vakabauta ea vakatavulica vei ira; dina ga ni tiko e vale ni veivesu, ia sa reki Vua na Kalou ena vuku ni nodra dei ena nodra vakabauti Jisu Karisito. Mera dauveilomani, ka tovolea me ra dauvakasama ka vakananumi vakataki Jisu[2:2, 4:2-3]. 'Me tiko e lomamudou na yalo oqo ka tiko talega vei Karisito Jisu, o Koya ni sai tovo vata kei na Kalou, ka sa sega ni vakasama ni sa butako ni sa vakatautauvani kei na Kalou. A sa vakadravudravuataki Koya ka kauta Vua nai tovo ni tamata dauveiqaravi, a sa caka me tautauvata kei na tamata...' [5-8]. Mo toso sara yani ki na tikina e 9-10, baleta na veitikina oqo sa tukuni Jisu ena nodrau veiwekani kei na Kalou na Tamana, ena veivakadonui vaKalou sa sucu mai vakatamata ko Jisu [Imanueli...na Kalou sa tiko vata kei keda], ia sa vakamalumalumutaki Koya sara me vaka na 'bobula,' [slave] sega ni tamata cakacaka [servant], sa lolovira sara enai naki levu ga me bula vakatamata me vueti keda se vakabulai keda na tamata. Na kenai kuri ga, o keda na tamata meda tovolea meda ucui Jisu kai tovo vakaJisu. Raica vinaka na veika ea yaco tarava [8,9,10,11], o Koya ea mate ena kauveilatai, ka tucake tale, ka sa laveti Koya tale na Kalou ki na Nonai tutu ga ni a sa bera ni lako mai ki vuravura. Na tikina rogo ka dau vakatokai me na Nona vakalalai Koya na Kalou me mai tamata [self-emptying].

I. Na Filipai 4:4-7: Ko Paula e dua ea vesu tu ena vukui Karisito, sa vakaroti ira na *leweni soro* [Jone Oniti], se lewe ni lotu mera reki ka marau tiko, ka ni ko koya talega e reki tiko vei Jisu, ka veitalia ga ni kai vesu tu. Sa matata sara ni reki oqo e sega ni ka e sau, ia sa vure ka drodro mai Vua na Kalou vei keda eda sa vakabauta, ka sema tiko Vua; me vaka ni sa vakadinadinataka tiko ko Paula. Oqo talega e dua nai solisoli vinaka meda waraka kina na Lesu mai ni Turaga. II. Sa ka dredre meda kakua ni leqataka na noda bula ena veisiga, ia eda sa vakasalataki meda kakua ni leqataka e dua na ka, [ena veika e tara na noda bula, na leqa vakayago kei na leqa vakayalo], ia meda solia kece Vua na Kalou, se me vakaraitaki kece Vua ena noda masu. Na noda cikecike kei na noda vakavinavinaka Vua na Kalou, meda matata vei keda ni kila vinaka na matailalai ni noda bula kei na veika e yaga vei keda. Ea vakaraitaka vakamatata ko Paula ka vaka: *"Dou kakua sara ni lomaocaoca; ia ena ka kecega me vakatakilai Vua na Kalou ena nomudou*

kerekere ena masu kei na daucikecike kei na vakavinavinaka,” [6]. Dikeva vakavinaka na vosa ‘lomaocaoca,’ ‘vakatakila Vua na Kalou,’ ‘na nomu kerekere ena masu,’ ‘cikecike,’ ‘vakavinavinaka.’ Oqo na vosa e cakava na ka, se ‘cakacaka’ [doing words], ka da kerei kina meda dauvakayacora, se cakava Vua na Kalou, ko ya ena nomu vakatau, se vakararavi ki na Vosa ni yalayala ni Kalou [God’s Promise], ka sega ena leqa ni noda bula [problems]. Sa bibi dina sara na kena vakaraitaki Vua na Kalou na veika kece sara e tara na noda bula ena noda masumasu. III. Na noda vakavinavinaka sai vakaraitaki ga ni noda vakabauta, ena noda vakararavitaka Vua na Kalou me lewa. Ea sega walega ni vakasalataki keda kina ko Paula, ia sa bulataka ka vakabauta ena kena mana ki na nona bula, e rawa talega ni mana ena noda duibula.

D. Ai Vakamacala me baleta na Kosipeli nei Luke: *Ko Luke na vuniwai [Kolosa 4:14] ka volavola vei Ciofilo, e matata sara ena Cakacaka [Theo-Kalou, philo-loloma], e rairai dua na turaga lotu se nai vavakoso era lomana na Kalou. Ko Luke e dua vei iratou na Kosipeli suivata [synoptic]: Maciu, Marika kei Luke; eratou kauta mai nai vurevure ni nodratoui tukutuku ena vanua vata. Oqo na vuna e tautauvata kina e so na nodratoui talanoa, ia sa koto ga na nodratou dui naki ka vakavuna na duidui vakalalai ni talanoa eso kei nai tuvatuva ni veika e yaco. Sa tiko e so nai tukutuku volai ena gauna ko ya, ia ko Luke e gadreva me vola e dua nai tukutuku tuvani vakamatau mai nai tekitekivu [an orderly narrative or history] ni bula, cakacaka nei Jisu [Gospel-Kosipeli mai na vosa vakavavalagi makawa na ‘god-good+spell-’tale’ or ‘news’, e vu mai na vosa vaKirisi na ‘euangelion’: ‘eu’ good + angelion-message]. Ko Luke sa vakabibitaka na vakasama bibi oqo: na dina ni Loloma Savu ni Kalou ka a lako mai vuravura baleta me mai nodai Vakabula na lewei vuravura, ko ya e rua na vakasama bibi ka sereka ena nonai talanoa enai vola oqo. Nai talanoa totoka me baleta na titobu kei na cecere ni Loloma ni Kalou: Na Kai Samaria Dauloloma [10:25-37]; Na Sipi a Yali [15:1-7], na Gone a Yali [15:15:11-32]; ko Luke taudua ga a tukuna nai talanoa ni Daukumuna nai Vakacavacava [15:1-10]; na vosa ni yalayala vua na tamata i valacalaca mai na kauveilatai ni sa vosoti ko ya na Kalou ka lako talega ki Parataisi ni Kalou [23:39-43]. Na i tukutuku talei ni Yalo Tabu ni Kalou, sa matata sara e na Gosipeli ka laki tomani ena Cakacaka: ko Joni na Dauveipapitaiso na nona sucu sa cakacaka ni Yalo Tabu [1:1:15]; sa kunekune ko Meri ena veivakarurugi ni Yalo Tabu [1:35]; sa salavata ko Jisu kei na Yalo Tabu ena nona temaki [4:1-18; 10:21] kei na Yalo Tabu nai solisoli uasivi taudua ni Kalou [11:13]. Sa vakabibitaka talega na masu se na tamata daumasumasu ko Jisu [6:12; 19:18]; sa masu tikoga me yacova sara na kauveilatai [23:34, 38]. E tolu nai talanoa totoka sa dusia ko Jisu ena bibi ni masu: 11:5-9; 18:1-8, 9-14]. Sa vakabibitaka talega ko Luke na nona lomani ira na dravudravua ko Jisu: sa vunautaka nai tukutuku vinaka vei ira na dravudravua [4:18;7:22]; sa nodra talega na veivakalougatataki ni Kalou [6:20]; era sureti talega ena kanavata levu [14:13,21]; ko Lasarus na tamata dravudravua sa nona na bula vata kei na*

Kalou [16:2-22];sa vakasalataki iratou na tisaipeli me volitaka nai yau sa tu vei iratou ka solia vei ira na dravudravua [12:33]. Sa vakadeitaka ko Luke ni dina taucoko na tucake tale mai na mate; sa kana ika vata kei iratou na tisaipeli [24:42-43]. E sega ni dua na tevoru se yalo bula, ia na Turaga ko Jisu, sa Tucake Tale mai na Mate. Na dina ni tucake tale mai na mate sa tomani yani enai kuri ni nonai vola. Nai vola, ko ya na Cakacaka ni Apositolo [Acts of the Apostles] sa tomana kina na dina ni tucake tale mai na mate ka toso yani ena cakacaka veivakurabuitaki ni Yalo Tabu ena nodra bula na turaga kei na marama vakabauta kei na kena tukuni nai tukutuku vinaka ni veivakabulai, veivagalalataki vakayalo ka vakayago sa mai vakayacora ko Jisu kei ira na muri Jisu.

Meda lesuva totolo nai vakamacala ni Luke 3:1-6 me vaka nai vakamacala nei Luke: eda wilika kina nai “ka tinikalima ni yabaki,” ko ya ena 28-29 AD/ACE, ena gauna ni veiliutaki nei Tiperiu Sisa [14-37 AD/ACE], o koya ea sosomitaki Akosito Sisa mai Roma. Eda raica talega na kena gadreva ko Roma me vakavinakataki na veiqaravi, me vaka ea wasea vakava na vanua kei ira era a veiliutaki, se ¼ dua nai liuliu se kovana, [tetrarch-tessera-te-4, tartou-trarch-veiliutaki—mai na vosa vaKisiri]. Ko Eroti na Kalevu ena veivakadonui kei iratou na luvena tolutolu ko me ratou kovana. Ko Eroti [Anitipasa], na kovana mai Kalili kei Perea, [4BC/BCE-33 AD/ACE, raica vinaka ni bera ni sucu ko Jisu kei na gauna e donuya na Nona bula vakatamata ko Jisu]. Ko Eroti Filipe [4BC/BCE-33AD/ACE], na taci Anitipasa, ka tara na koro ko Sisaria Filipai, ea kovana mai Ituria kei Tirakoniti; kei Eroti Akelausi, ea sega ni kovana vinaka ka ra sega ni vinakata koya na Jiu. Oqo na vuna ea tala mai kina ko Roma mera mai veisosomitaki ko ira na kai Roma, ko ya ko Ponitio Pailato, ea mai kovana e Jutia. Nai ka va ni kovana, ko Laisania, ea qaravi Apilini, ia e sega ni dua na ka eda kila me baleti koya. Sa dau kenai vakarau me dua ga na bête levu me veiliutaki, ia na veiliutaki nei Roma sa wasei kina me raica ka qarava na bête levu na veika vakalotu kei na veika tale eso me baleta na vanua; ka sa dodonu kina me levu ko ira na bête levu mera qarava nai tavi. Ena gauna oqo ea rua tikoga na bête levu, ko ya ko Anasa, kei Kaiafa na vugona. Dina ga ni sa vakacegu ko Anasa, ia e tu vua na kaukauwa ni veiliutaki. Oqo na vuna ea mai lewai kina ko Jisu vei Anasa ni bera ni kau vei Kaiafa [raica na Joni 18:13]. Ni sa tu vinaka tu na liutaki ni vanua me vaka na vosa nei Paula ena Kalatia 4:4, ‘Ia ni sa yaco dina sara na kena gauna, sa qai tala yani na Luvena na Kalou, o koya sa sucu mai na yalewa... ‘ ea gauna dodonu me vaka na lewa ni Kalou me tala mai kina na Luvena ki vuravura, me vaka ni sa vakarautaki vakavinaka tu

ko vuravura ka me mai vakayacora kina na Nonai tavi. Sa liu mai o Joni na Dauveipapitaisotaki, sa qai tarava mai ko Jisu nai Vakabula...sa donu vinaka kina nai naki nei Luke.

I. Luke 3: 7-18: Ea sucu ko Joni; ka sa mai vakatekivu me vunau ka veisureti vei ira na tamata, ia era a lewe vuqa sara era a lako yani me rogoci koya. Na vunau nei Joni ea vaka me taura tu e dua nai iloilo, ka me ilovi ira kina na tamata. E sega so ni rairai vinaka na kedrai rairai vua, era sa vaka na kawa ni gata, [na gata sai dusidusi sei vakaraitaki vinaka ni ca me vaka ga enai Vakatekivu 3:1-8; e sinai e nai lawaki, ka gaga], ko ira na tamata ea veilecayaki na nodra bula: ea dusia ko Joni eso nai vakarau lolovira, ka vakaloloma ni nodra bula me vaka (t.7), na bula bikai ena ca... *O cei sa vakasalataki kemudou mo dou dro tani mai na cudru sa bera mai? Sa dusia ga na talaidredre, na vakadrecike, na vanua lolobo se soso sa sikalutu tu kina na nodra bula ka dredre mera lako tani mai kina (t.8). Sa matata sara ni vaka ko ya na bula sa gadrevi dina kina na veisau ki na dua na bula vou (t 8). Na kenai kuri, na luvei Eparaama, se kawa ni tamata ni Kalou e vakatau ga Vua na Kalou, baleta ni rawa Vua na Kalou me bulia na veivatu e no mera luvei Eparaama. Sa kenai balebale: sa lewa ga na Kalou, se ‘Sa sega ni dua na ka e dredre Vua na Kalou.’ Tikina e 9: Eso na tamata e vakaloloma tu ga na nodra bula, era tikoga enai valavalaca, era sega ni vua, a cava li e dodonu me vakayacori vei ira? Ea vakayagataka ko Joni nai vakaraitaki ni dua na vunikau e sega ni vua, *me ta laivi enai matau baleta ni sega na betena, ka sa benu ga, ka sa yaga ga me kama yavu yani.* Oqo na mataqali tamata era sa gole mai mera mai papitaisotaki vei Joni. Na taro me tarogi yadua vei ira: ‘A cava e vakauqeti iko mo lako tani mai na vanua lolobo ko sa sikalutu tu kina? A cava e vakauqeti iko mo veisautaka na nomu bula?’ Sa dodonu me lautu na nodra bula ena vosa nei Joni. Ni sa bera na nodra papitaiso sa dodonu mera veivutuni, ko ya mera lako tani sara mai nai vakarau ni bula makawa, ka veisau ki na dua na bula vou. Ni ra lako yani mera papitaiso ena sega ni rawa mera kaya ni sai vakarau ni lotu, se mera kaya ni ra luvei Eparaama, se mera drotaka na veilewai ni Kalou sa lako tiko mai. *Sega ni kenai sau ko ya! Ia, sa ka bibi ga mera VEIVUTUNI kece na tamata: bête, talatala, vunivola, dauniyau, vakaillesilesi vakamatanitu, vakavanua, vakalotu, lewe ni lotu se tuvanua.* Se me i sau ni nodra taro, ‘A cava me keimami cakava? Sa tuva ko*

Joni na veika mera vakayacora taumada ni bera na nodra papitaiso. Sa matata sara ni tukutuku nei Joni ea baleta na veivutuni kei na veilewai ena yaco mai. Na gu me veisau na bula, se veivutuni e sega ni *ka ni yalo, se vosa walega, io sa dodonu me cakacakataki.* Na nodra gu me veisau na nodra bula e dodonu me kunei ena nodrai valavala vinaka, t.11. Ko ya ena nodra wasea na veika era taukena, ka vota vei ira na vakaloloma, kei na dravudravua. Sa dusia ogo na bibi ni bula ni veiwasei kei na veikauwaitaki se veilomani, t.12. Sa sega ni dodonu, se sa sega ni vinaka na bula dauveivakasaurarataki, mo vakarautaka na bula dodonu ke ko tu enai tutu ni lewa se veiliutaki, [me vaka ko ira na daukumuna nai vakacavacava, se ko ira na sotia, se dua ga nai tutu ni vakatulewveiliutaki]. Me taurivaki ga na ka e dodonu, ko ya me sai vakarau ni bula na dodonu, dina, savasava ka dauloloma. Me dina na ka ko gadreva, ia mo vakayacora sara. Na tamata kece mera tudei ena nodra duicakacaka, ia mera cakacaka ena dina. Na tamata vinaka sa dauvakayacora na nonai tavi ena qaravi Kalou, ena nona qarava vakavinaka na nona cakacaka ena veisiga. II. Ko Joni, sai koya na domo sa kacivaka na tadu mai ni Tui Tawamudu, se na daucara sala ka me vakarautaka na Nona tadu mai na Mesaia, ko Jisu. Ko Joni sa veipapitaisotaki ena wai, ia ko Jisu ena veipapitaisotaki ena Yalo Tabu kei na bukawaqa. *Na papitaiso ena wai sai vakatakarakara ga ni veivakasavasavataki, ia na veivakasavasavataki dina sa vakayacora na Yalo Tabu [raica na veika ea yaco ena siga ni Penitiko: Cakacaka 2:1ff].* Na vakasama se yaloyalo ni Kalou na ‘bukawaqa,’ sa tekivu mai nai VTM ka yacova nai VTV. Ena vakasama ogo, na bukawaqa sa vakama laivi na dukadukali ni bula, se vaka na vakamai ni koula me vakawaicalataka na duka ka kabita tu me qai laurai ga na koula dina. Ko koya ena lako Vua na Kalou sa dodonu me vakatovolei oti, ka sa vakasavasavataki ka vakaukauwataki tale. Sa ka bibi na noda wilika ka vakila talega na Nona veivakasavasavataki na Yalo Tabu [raica nai vakamacala ni Yalo Tabu ena nomu Lotu, se ena Taro V enai Vola ni Sere ni Lotu Wesele]. Ena nomu na wilika nai Tukutuku ni Siga ni Sucu sa dodonu mo nanuma tiko na cakacaka yaco ni Yalo Tabu ena veika ea yaco. III. Nai yaloyalo e cake ni cakacaka ni veivakasavasavataki sa vakayacora ko Joni sa dusia talega nai tavi sa mai vakayacora ko Koya ena veipapitaisotaki ena Yalo Tabu kei na bukawaqa, ko ya ko Jisu. Sa tu e ligana nai sivi ni sila, sa wasea kina na sila mai na qana. Na sila vinaka sa maroroya ena lololo, ko ya na

tamata sa veivutuni ka papitaiso ena Yalo Tabu sa maroroya ko Jisu ena lololo, ko ira oqo era sa ‘nei Karisito,’ se ‘era sa tu vata kaya.’ Na qani sila sa kumuni vata ka visa ena ‘buka waqa sa sega ni bokoci rawa,’ ko ya na tamata e sega ni veisau rawa sa na kama tawa mudu,’ oqori nai yaloyalo e boroya ko Joni na Dauveipapitaiso. Dina ga ni rau vunautaka na veivutuni kei na veisau ko Joni kei Jisu. Ko Joni ea mai vunautaka na ‘bukawaqa,’ *ia ko Jisu sa mai vunautaka nai Tukutuku ni ‘loloma’kei na veivakabulai*, [oqo e dua na ulutaga vinaka me veitalanoataki].

.3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods] mo rai kina; na sala ni vakadewataki ni vosa [exegegesis]:A. Ni soli mai na leseni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na leseni, tarava nai talanoa ni oti na leseni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na leseni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future] J. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena leseni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni oqo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna oqo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioiti mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa oqo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc. se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara koya.

VEIKAUWAITAKI *A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?*

Jovili kei Lisa Meo